

Марија
ОРБОВИЋ

ВЕСЕЛИН МИЛИКИЋ У СЕЋАЊИМА САВРЕМЕНИКА

УДК: 929:Миликић В.(093.3)

Апстракт: У раду су, кроз сећања његових савременика Драгомира Иконића, Милорада Протића и Синише Пауновића, приказани лик и дело Веселина Миликића, председника чачанске општине од 1906. до 1914. године. Као истакнути члан Радикалне странке и народни посланик, активно је учествовао у политичком животу Чачка и Србије, а као први грађанин овог града оставио је неизбрисив траг у његовом преображају у модерну варош.

Кључне речи: Градски бедем, Гимназија, болница, касарна, кланица, железничка станица, Соколски дом, водовод

У прошлости Чачка истакнуто место заузима Веселин Миликић, не само као цењен и предузимљив председник општине, већ и као човек кога су, према записима савременика, красиле многе врлине. Као истакнути радикал, не само у Чачку и околини, биран је више пута за народног посланика, а према сачуваним документима¹ активно је учествовао и у чачанском привредном и друштвеном животу. Допринео је оснивању Чачанске задруге за међусобно помагање и штедњу и био члан њене управе, председавао Чачанском занатлиском задругом, био заменик председника Извозничког еснафа, председник управе Радничко-занатлиског болесничког фонда, један од потпредседника Кола јахача „Кнез Михаило” за Руднички округ, а обављао је и друге функције.

О значају Миликићевог рада највише сведоче његова дела која и данас представљају тековине од изузетне важности за овај град. Пре свега, то су градски бедем, незаменљив у одбрани од могућих поплава, зграде Гимназије, болнице, касарне, кланице, железничке станице (порушена за време Првог светског рата), Соколског дома, пут до Гуче преко Карауле и Граба, припреме за изградњу водовода. Визионарски се залагао да се прибаве пројекти који ће задовољити потребе грађана и у даљој будућности, без обзира на чињеницу да је таква градња и скупа и неизвесна. Захваљујући таквом раду остао је упамћен до данас.

1 | Бранко Перуничкић, *Чачак и Горњи Милановац*, књ. 2, Чачак, 1969.

О личности Веселина Миликића писао је Драгомир Иконић² 1933. године, истичући његове моралне квалитете:

„Он није много говорио, али и кад би шта рекао, осећало се да иза његових речи стоји човек. То није био газда каквог моћног завода ни материално толико снажан да би људе могао новцем држати око себе. У том погледу, било их је кудикако јачих од њега, али ниједан од његових другова није имао толико саосећања према боловима слабог и нејаког, нити је умео пренебрећи више своје интересе да би другом помогао као он. Ако је волео понижене и неуке, он је као ретко ко ценио образоване и школоване.

У малим срединама, свет је често склон да на школу и чиновника попреко гледа. Једно време, и Чачак је у том погледу био необично место. Али, ако је било човека који је ваљане службенике умео примати и с народом зближавати то је био Миликић. И данас се његова имена с поштовањем сећа све што је, без разлике странака, служило у Чачку као чиновник.

У јавном животу скромност и способност да се живи просто и присебно јесте једна од првих врлина. Она штити човека од опаких искушења, лакоисленог задуживања и излишности за паром. Што је човек скромнији, то је и независнији. С том особином је Веселин Миликић могао одолети корупцији и оставити успомену једног поштеног и самосталног човека.

Страначки живот често заслепи људе и од њих створи окореле партизане. Туђе се мишљење не поштује и противнику ништа не признаје. Од те мане овај човек није патио. Од странке он није никад ништа за себе тражио, нити је опет за влашћу марио. У партиском гоњењу гледао је неку врсту племените утакмице за добро целе заједнице. Тако ће се ваљда и разумети оно поверење које је и најљућем противнику уливао. Ако иде у народну скупштину, Чачак је неподељено веровао да у Веселину Миликићу шаље у Београд човека кога неће у уверењу поколебати ни зајмови, ни изгледи на концесије, ни стисци министарских руку, ни вечери партиских првака; ако је реч о општини, противник је могао изгубити битку, али би у души дубоко осећао да тешко општинско бремене пада на плећа једног озбиљног и снажног човека, способног да га носи без роптања и изгледа на ма какву личну корист или добит.

Народ је у два маха слао овог трезвеног и честитог човека у народну скупштину. Сматран за поуздана и срчана човека, био је једини од својих

2 Драгомир Иконић (Чачак, 1883 – Београд, 1957) студирао је педагогију и психологију у Цириху, где је и докторирао. Бавио се педагошким радом, али и политиком, при чему је прешао пут од учешћа у оснивању левичарске Републиканске странке до профашистичке деснице, поставши министар у влади Цветковић–Мачек. Најважније Иконићево дело, поред преведених књига са енглеског и француског језика из области историје дипломатије и социологије, сигурно је часопис „La Patrie Serbe” који је покренуо и уређивао у Паризу од 1916. до 1918. године. Часопис је, објављивањем прилога великог броја српских и француских познатих писаца и научника, имао намену бољег међусобног упознавања двеју традиција, култура и уметности.

другова у Чачку посвећен у заверу од 29. маја. Учествовао је у избору „Женевског грађанина” за Краља Србије и, с протом Миланом Ђурићем, имао озбиљних националних задатака у новопазарском санџаку. Али, највећи део времена провео је као претседник општине чачанске. Веселин Миликић је имао смисла за питања комуналне политике као и воље да се за њих залаже. Мале и неразвијене општине, без јачих избора стоје често пред великим тешкоћама. Али Миликић је умео да савлађује ове тешкоће присебним и разумним одушевљењем, као и решеношћу да у свом послу иде право. Из његова доба је остало много ствари које су мудро решене.”³

У Легату Синеше Пауновића у Градској библиотеци у Чачку, у обимној архивској грађи, чува се и рукопис Милорада З. Протића⁴ који садржи сећање на време његовог службовања у Чачку (од 1894. до 1914. године), када је пријатељевао и блиско сарађивао са Веселином Миликићем, трговцем, али и истакнутим радикалом, народним послаником и председником општине. Своја сећања на тај период написао је 1949. године у Краљеву, где је пензионерске дане проводио у тражењу Миликићевог сина Ђорђа.

Иако не садржи потпуне и прецизне податке, као и сва сећања, текст је занимљив зато што омогућује читаоцу да сагледа личност и дело Веселина Миликића из посебног угла, из сећања пријатеља, са којим је непосредно договарао и заједно са њим извршавао скоро све своје замисли на којима почива развој модерног Чачка.

Веселин И. Миликић

„Рођен је у Властелици⁵ среза Драгачевског – горње драгачево. Драгачевски срез од Гуче уз реку Белицу зове се горње драгачево⁶, а од Гуче низ Белицу доње Драгачево.

- 3 Драгомир Иконић, *Веселин Милекић*, Чачански глас бр. 26, 25. јуни 1933, 1–2.
- 4 Грађевински инжењер Милорад З. Протић рођен је 23. марта 1871. године у Цветкама код Краљева. После завршене основне школе у родном месту и гимназије у Чачку и Крагујевцу, школовање наставља на Великој школи у Београду (1889–1893), где је студирао грађевинску технику и био међу најбољим студентима. Најдуже је службовао у Чачку, где је као шеф грађевинског одсека Округног начелства руководио изградњом пута кроз Овчарско-кабларску клисуру, био надзорник градње касарне, хотела „Крен”, болнице и других грађевина у Чачку. Градио је и ван Чачка. Најзначајнија његова грађевина је зграда Народног позоришта у Скопљу (1932), након чије израде је отишао у пензију. Умро је 3. октобра 1954. године у Краљеву. Његова сећања на стари Чачак приредио је Милутин Јаковљевић у Изворнику, бр 3, Чачак, 1986, 29-41.
- 5 Веселин Миликић је рођен у Брезовицама 5. маја 1859. године од оца Илије и мајке Круне. У Брезовице су Миликићи досељени из села Штавал код Сјенице.
- 6 Текст Милорада Протића наведен је у изворном облику, без правописних и граматичких исправљања.

По свршеној основној школи у Каони, дошао је у Чачак и ступио, код свога стрица Марка Миликића⁷ бакалина као шегрт. Марко га је пазио као своје дете, јер је Веса, како су га прозвали, био добар, послушан, вредан, марљив, а штогод му је било дато у рад тачно је и добро извршавао.

Када сам био ђак у нижој гимназији у Чачку упознао сам се са тадањим калфом Весом. Ми смо се тако спријатељили, да смо свако јутро доручковали заједно, купивши код пекара кајмака чане лепиње, па одневши код Весе заједно јели када је био пост Веса је у посне лепиње сипао зејтин. Завршивши нижу гимназију 1886 год[ине] у Чачку одем на даље школовање у Крагујевац и Београд где сам завршио технику 1893 год[ине]. За сво ово време нисам се виђао са Весом, па га и заборавио. Дошав у Чачак 1894 као подинжињер, једног дана приђе мом столу у кафани човек висок око 1,90 m правилно развијен, крупан, танких бркова и обријан, па ми рече да ли ме познајете. Загледах се у њега, слегох раменима и рекох, немогу да се сетим. Он ће рећи, ја сам Веса, што је био калфа код Марка Миликића. Од тада па до његове погибије, када сам био у Чачку а не на путу свако јутро пили смо заједно кафу. Он отворивши дућан чекао ме је да дођем, па да идемо на кафу. Пијући кафу разговарали смо о општим стварима, политици, а када је бивао председник општине Чачанске или посланик за Чачак, онда и о потребама Чачка и околине. Када је био на тим положајима, увек је се за потребе вароши саветовао, не само са једним стручним лицем већ је тражио мишљења од више лица и по најбољим мишљењима стручњака приступао је извршењу појединих радова. Како је био благе и тихе нарафи, опхођења пријатног и пријатељског, то су га политички противници у неким општим и корисним питањима помагали више него његови пријатељи радикали. Веса је по политици био јак радикал, али не застрањен, него је увек био праведан и правилно оцењивао све о чему би се говорило и радило. Иако је негодовао на оне личности које би мењали политичке боје рекавши разуверио сам се у тој и тој партији, па стога прелазим у ту и ту партију, као што је неко био, као младић социјалиста, па радикал, потом самосталац или напредњак, либерал па најпосле републиканац, користећи се партијом, долазио до министарских положаја. Он је такве личности називао политичке шићарџије и некарактерни људи.

У Чачку је најпре постојао један новчани либерални завод „Чачанска штедионица” која је давала новац на менице само својим политичким људима, а када је постала радикална партија, штедионица је се држала политичке дисциплине и радикали нису могли као одпадници добити зајам. Из тога узрока, а даби помогли народ у финансиском погледу Веса са Сретеном Гогићем, прозваним Папа, образовали су новчани завод под именом „Чачанска задруга”.⁸

7 Марко Миликић (1845–1890) је био угледан и честит трговац, учесник Јаворског рата 1876. године, где се спријатељио са др Јарославом Кужељом, коме је био кум приликом преласка у православну веру и венчања са Милевом, кћерком свештеника Сретена Поповића (1. маја 1877). Имао је бројну породицу, четири сина и четири кћери, међу којима и Косару, касније мајку Бранка В. Радичевића. Живот је окончао самоубиством трећег дана Божића 1890. године, пошто је открио да му је украдена уштеђевина коју је чувао за мираз својим кћерима.

Папа је био до своје смрти председник задруге и главни руковаоц њен. Како је Папа био кафеџија, то сељаци дошав у кафану да га моле да им одобри зајам па салете на њега да пије ракију. Како није волео ракију а није се могао отети од части, он запржи воду шећером, суне у флашу, па када му непомогне отимање од части он ће викнути момка, дијете, дајде једну чашицу од оне моје ракије, а ту чашицу наплаћивао је само и увек 0,05 дин онда звани марјаш.

Године 1893, када су о Божићу либерали са војском отимали општину Горачићеву у срезу Драгачевском – горње драгачево, тада је погинуло од војске у општинској судници више сељака, који су чували зграду да у њу неуту либерали и неузму власт у своје руке јер до тада била радикална управа у Општини. Тада је Веса предложио радикалној странки да се прикупи новац за подизање споменика изгинулим људима, а Веса је био благајник све до подигнућа споменика и даље, на претекавшем новцу, до његове погибије.

Веса целог свог живота није био богаташ, сем мале куће и магазе, целог свог живота није имао другог имања. За дућан у коме је први пут почео да ради до погибије, плаћао је кирију и поред његове најбоље воље, није га могао купити. На моје наваљивање, да подигне кућу на место старе, једва је се решио, а можда се и задужио за подизање исте. Стара кућа била је ниска и већ дотрајала, па и није била за становање, па му ја рекох, ако нећеш због тебе, а ти подигни кућу због деце, немој их упропашћавати са том кућом. Како је необично волео своју децу⁹, полагао на њихово здравље, образовање и живот, једног дана рече ми изради ми план за кућу ја се реших са женом, да те послушамо. Пошто сам му израдио план водио надзор на извршењу па када је кућа била и уселио се, рече ми добро си урадио да подигнем ову кућу¹⁰ па се иста допада и Министру Јоци.

- 8 | Чачанска задруга за међусобно помагање и штедњу основана је 1892. године, а Веселин Миликић је био члан Управног одбора.
- 9 | Веселин Миликић је имао шесторо деце – Илију (?), Јелицу (4.5.1894 – ?), Михаила (3. 8.1898 – 16. 7.1936), Емилију (13. 11. 1900 – ?), Ђорђа (20. 7. 1903 – 19. 7. 1982) и Александра (1912 – ?). Илија и Александар су постали високи државни чиновници, а Михаило и Ђорђе судије и адвокати. Други светски рат преживео је само Ђорђе, иако је са Илијом и Александром због англофилства био затворен у Бањичком логору, где су му браћа убијена, а он био интерниран у Маутхаузен. По повратку из заробљеништва у Београд, не могавши да се запосли, отишао је у Париз, где је и умро. У чачанском политичком животу имао је удела једино Михаило, тако што је као студент уређивао 1922. године лист „За слободу”, који је због левичарске оријентације убрзо забрањен. Михаило је умро у Београду пред Други светски рат, тако да Веселин Миликић данас има потомака само по женској линији.
- 10 | Некадашња Миликићева кућа постоји и данас у Обилићевој улици бр. 7. Миле Мојсиловић забележио је сећање Нате Цвијовић у књизи *Само један је твој град*, Чачак, 1995, 273–274: „У његовој кући живело се на ’високој ноzi’. Деца су се школовала, два сина и у иностранству. У кући су прављене вечерње седељке у стилу банкета и домаћих балова. Ту је долазио онај прави чачански ’крем’ младих, па и старијих. Кроз прозор би допирали звуци музике, или песма, тиха, али лепа и тада савремена – градске песме и игре. Њихова кућа била је одмах на почетку Гробљанског сокака, односно Обилићеве. То су касније купили Кубуровићи. Кућа масивна, доста одељења, а у дворишту магацини, магара и помоћне зграде.”

Морава више Чачка код чачанског Кошутњака односила је своју десну обалу, неколико пута односила је и окр[ужни] пут Чачак–Пожега–Ужице. Онда су постојали и окружни одбори а председник окружног одбора био је Ранко Тајисић – трибун. Како је поред горње штете, претила опасност да Морава зађе за леђа Чачку па и обиђе га долином, којом је некада текла јездинска река пре њеног регулисања. Окр[ужни] одбор реши да се Морава регулише и даде јој нов правац. Предрачунске цене, за ту регулацију, биле су ниске. Поред тога ондашњи полуписмени предузимачи бојали су се, да велика вода, када падну кише или се отопи снег не однесе им радове, јер је сво земљиште куда прокоп пролази било у речном наносу, па нису ни хтели узимати тај посао. Председник окр[ужног] одбора салети Весу да он узме тај посао и он на то наваљивање пристане. Када сам ја дошао у Чачак као подинжињер, он је завршавао тај посао. Као помагач у том раду долазио му је са времена на време али ретко, предузимач из Пожеге Гаја Ђенић, кога смо доцније прозвали предузимач од тврдог материјала, јер је био крупан и здепаст. По свршеном послу, Веселин рече, да га је у томе послу финансирао његов пријатељ Лука Васиќић, па додаде ја мислим да ти познајеш Луку. Сећаш ли се као ђак, да је један босанац имао кочије са арњевима и два мала коња, да је ишао у тесним чакширама и гуњчету, да је кочијашећи и коцкајући се обишао целу земљу и тако рећи није нигде био сталан. Ја рекох па тоје Жуја. Он продужи, једног дана дође ми у дућан и нешто мало пазари после мањег разговора, он поче чешће долазити код мене на разговор. Пошто смо се добро упознали, ја му рекох, богати Лука што ти неби оставио кочијашлук и коцку па се прихватио неког озбиљног посла, када си вредан и окретан. Једног дана дође и рече ми, ја се реших да напустим досадањи рад, имам нешто пара, па ћу да почнем касапљук, али да ме и ти помогеш, јер те ја сматрам за мога пријатеља. Касапски посао иде му добро и поред тога гаји свиње и волове па по неку партију отера у Пешту. Сада је доброг стања има кућу и лепо имање, а и наш је добар радикал.

Када је Веса био први пут изабран за председника општине рече ми, прва ми је брига, да подигнем кланицу. Она шупа коју називљу кланицом оно је легло заразе, стога изради план за кланицу али нешто модерно, па ћу планове и предрачун да поднесем одбору на решење, када се буде решавао буџет, да ми у буџет унесу потребну суму. Набавивши разна немачка дела за кланицу, израдим план у коме је одвојено оделење за клање рогате стоке – преживара и одвојено оделење за клање и прераду свиња. Канализација за одвод нечистоће у Мораву. Пумпе на сисање и потискивање са цревима, да се сваки кут кланице може опрати. Када је тај план изнео одбору на решење, неки његови једномишљеници – радикали казали су му тоје луксуз за Чачак, него дај нешто јефтиније. Тада су његови политички противници казали, то није луксуз то је нама неопходно потребно и унесу у буџет подизање кланице. Од тада су, његови политички противници увек били за његове предлоге, када је он подносио за уређење вароши.

Када је год била опасност за Чачак, да за посланика народне скупштине, изгубе радикали, онда су радикали терали Весу, да се прими посланика, јер

су политички противници, гласали за њега, знајући да ће он да ради за добро Чачка. Тако је Веса у Чачку када је била опасност за председника општине, давао оставку на посланички мандат, а када је била опасност да Чачак – радикали изгубе посланика давао оставку на председнички положај, а политички противници гласали су за њега.

Једно јутро на кафи рече ми, наше гробље је препуњено и већ немамо где да сарањујемо мртве. Изabraо сам оно имање више гробља, да га снимим и израдим ми план али модерног гробља¹¹, са гробницама за продају богатима и парцелама за сиротињу. У истоме да буде и војничко гробље одвојено. Када сам снимио имање, израдим пут – стазе у гробљу у серпентинама пошто је се ишло узбрдо, између серпентина учртај парцеле а у угловима серпентина – кривинама одредим места за гробнице. Изневши тај план пред одбор одобре му потребну суму за куповину тог имања. Он је после погибије укопат на врху тог имања.

Када је год[ине] 1915 окупирана Србија, нестао је регулациони план вароши Чачка и план гробља. После ослобођења Србије 1918 год[ине] инжињер који је остао у Чачку за време окупације у другој половини 1919 предаје Начелству Чачанском регулациони план Чачка а доцније у трпезарији чачанског гробља, налази се план гробља са потписом тог инжињера у коме је пут учртај као у првом плану. Серпентине нису заокружене већ означене правим линијама.

При кафи рече ми, треба да идемо на пут Жежевица – Каона, на том путу у селу Рајцу има стена на којој постоји пут, а куда не може зими ни пешак проћи преко леда, а о колима и саоницама нема говора. Треба људима тог краја помоћи, да се несатру они и стока. Поред тога тај пут треба и Чачку, јер би се повећао довоз дрва и дрва би била јефтинија. Одредивши му дан за излазак, дођем са колима око 5 сати ујутру пред његов дућан, када пописмо кафу ја му рекох припази на коња, да ја идем до касапина да узмем меса за ручак, а леба и вина ваљда ћемо наћи у рајачкој меани. Он ми одговори: Каја, жена његова све је спремила и ено је корпа пуна у дућану. Када му ја рекох, да платим шта има он одговори ти да платиш, а ко ће се мучити по оним стенама и ко ме вози бесплатно, а поред тога ти помажеш општу ствар. Обележивши трасу и снимивши терен израдим план и предрачун за израду тог дела пута, која је варијанта била у кречној стени. Он поради код Начелника среза трнавског, да се добије потребан новац за израду пута. Када је почет рад преко предузимача, по његовом захтеву ја сам био надзорни инжињер. Када год сам полазио на пут и он је ишао самном, носивши пуну корпу јела и пића недајући да му ма шта платим. Када је био просечен и готов сељаци су га благосиљали, а неки који су га виђали самном на путу прозваше тај пут „Весин пут”.

Једном приликом на кафи, рече ми, ти си ишао за Гучу, да се дође у Гучу мора се ићи преко Јелице – Горачића и Велеса до Белице, путем за Ивањицу па сићи

11 | Према сведочењу Илије Кривачића „Чачанска општина [1909. године] одмах уз Чач. старо гробље одкупила је за 4.000 дин. земљиште за Ново Гробље, али у овој години није се нико копао – сахрањивао јер небеше јошт уређено ни парцелисано.” (Изворник, бр. 1, Чачак, 1984, 34)

низ Белицу у Гучу. Добро би било, када би се пут просеко преко Карауле и Граба до Гуче¹², тим би путем, који би био бољи и равнији од садањег, сав саобраћај са Ивањицом ишао њиме, а драгачевцима тога краја био би олакшан долазак у Чачак на пијацу. Ја му обећам да ћу са инжињером Живком Радовићем изаћи на тај пут и дати Жики да трасује део кроз драгачевски срез. Уговоримо дан изласка и он позове из Гуче Андрију Протића посланика драгачевског и Јанка Ерића, трговца из Чачка да тог дана и они буду са нама. Како је тада био снег на Јелици висок 1 m, када је видео да тешко се иде по снегу, он ће рећи, оставимо тај посао док се снег не отопи, када се чекало толико времена за тај пут, да још мало причекамо, а да људи не пропадају. Ја доцније у срезу трнавском обележим трасу и снимим терен – стене и израдим план за просецање пута и за камени пропуст преко једног јалака¹³, а Жика обележи трасу у срезу драгачевском. То приступи се изради пута у срезу трнавском преко предузимача, а у срезу драгачевском кулуком под надзором начелника среза Саве Јел. Јовановића, коме је кулук туцао камен за насипање пута. Овом капетану драгачевци су испевали песму „Драгачево попанула тама од злогласног Саве капетана”, као што су и Гужани певали Скендер капетану.

Како је пут у срезу трнавском пролазио кроз шуму Јанка Ерића, коме Веса није дао да тражи оштету, сељаци назваше Јанков пут, а Јанко је од овог пута [имао користи] као и Чачак, јер је њиме долазила већа количина дрва, шљива за Јанкову пекмезару и за Чачак као и остале робе.

На кафи рече ми Веса, да образујемо „Соколско друштво”, у исто да упишемо за чланове нашу децу и да подигнемо соколски дом¹⁴. План за соколски дом он даде да изради општински инжињер, Чех, кога је општина узела за извршење општинских радова на предлог Весин. Немавши довољно новца за Соколски дом, а како је се продавала грађа са старе основне школе, која је порушена због подизања гимназије, Веса одкупи стару грађу за рачун Соколског дома и тако се у Чачку подиже први соколски дом у Србији.

Како је између Чачка и доцније подигнуте жељезничке станице било старо корито моравско, звано Лупњача, у које се је бацало ђубре варошко то Веса предложи одбору да и то корито наспе, које одбор усвоји и одобри му да нађе општина инжињера за тај посао и друге. Тада он узме Чеха инжињера, који снимии старо корито моравско и изради план за насипање истог. Средња висина

12 „Највероватније око 1910. године траса је просечена преко Карауле на Јелици, у правцу Гуче, која је већ тада добила пун економски значај као центар Драгачева.” (Миле Мојсиловић, *Саобраћајне прилике и везе Чачка и околине у 19. веку*, ЗРНСЧ, бр. 1, Чачак, 1969, 115).

13 јарка

14 „Припреме за подизање Соколског дома у Чачку започеле су 1911. године. Вођење послова поверено је тада најугледнијим грађанима Чачка. Управу Друштва сачињавали су: др Коста Драгомировић – лекар (зет војводе Степе Степановића), Веса Миликић – председник општине, Стеван Крен – индустријалац, Љубомир Кордић – адвокат, Влада Војиновић – директор гимназије, Миласав Терзић – трговац.” (Милош Тимотијевић, *Соколи Чачка 1910–1941*, Чачак, 2006, 59)

тог насипа била је око 0,70 m а површина износила више од 1 ha. Насипање је вршено преко предузимача, а материјал је довлачен жељезницом колосека 0,60 m, вагонетима и локомотивом са општинског имања авлацинице. Тако је Чачак, од нездравог земљишта, које је служило за смештај ђубришта, добио леп простор који се је постепено претварао за дрвљад и сточну пијацу.

Како је на малој пијаци раније општина подигла ред дућана у које су биле смештене касапске радње, а до њих одма баштованске тезге, то су касапи и баштовани нешто из дугог времена нешто из навике, увек правили ларму, међу собом задиркивали па и псовали, а и по некога муштерију или пролазника задиркивали. Једног дана Веселин окупи све око њега, па их почне саветовати, рекавши при томе шта ће рећи странац који прође или наиђе ту. Касапи и баштовани примили су његов савет, тако мала пијаца поста мирно и уљудно место. Када год је долазио за председника општине увек је тежио да чачанска пијаца буде најбоља и најпривлачнија за сељака од пијаца осталих вароши. Тако је сваког пазарног дана обилазио као председник општине све пијаце, подручним органима давао упутства за одржавање реда, контролисао сва мерења на вагама – кантарима – да тачно сељаку мере зашто су се многи трговци љутили на њега. Том контролом мере, учинио је да је на чачанску пијацу долазила рана, сува шљива, ракија и друго из удаљених крајева који су били ближи околним варошима. Сељак је говорио идем у Чачак где је поштена мера. Ти пак сељаци продавши своје производе у Чачку су куповали своје потребе за куће.

Даби Чачак имао што више прихода – трговци, занатлије и кефеџије, довео је из Горњег Милановца Х пуковску команду¹⁵, којој је за канцеларије дао је команди лепу зидану и здраву зграду у којој је била општинска судница а општинску судницу вратио је у стару зграду где је и раније била. За подизање касарне, даби преселио војску из старих и трошних зграда у Горњем Милановцу, дао је читаво општинско поље на коме је подигнута модерна и велика касарна у коју је после смештен Х-ти пук пешадије.

За епископију жичку која је била у Краљеву са духовним судом¹⁶, дао је лепе зграде, а Епископу и свештеницима духовног суда чинио је услуге у сваком погледу. За те његове услуге Епископ га је често позивао и сњиме се саветовао.

За нову гимназију у Чачку, молио је архитекту Маслаћа да изради што модернији и удобнији план¹⁷. Када је за гимназију, поред великог плаца, требало

15 Илија Кривачић је записао у свом дневнику: „У јануару 1903. у Нову Чачанску Касарну доселила се Војска из Горњег Милановца.” (Изворник, бр. 1, Чачак, 1984, 31)

16 Седиште Жичке епископије било је у Чачку од 1898. до 1934. године.

17 „Иницијатива за подизање овог објекта јавила се још 1899. године када је Округ руднички одлучио да подигне гимназију, на земљишту које му је претходно уступила општина. Међутим, како је од самог почетка планиран већи и раскошнији објекат, а материјална средства тешко проналажена, пројекат је Министарству грађевина био наручен тек 1912. године. Пројекте за нову гимназијску зграду у Чачку Драгутин Маслаћ је дефинитивно завршио до 21. маја 1912. године [а изградња је завршена 1927.]” – Маре Јанакоска Грујић, *Архитекта Драгутин Маслаћ (1875–1937)*, Београд, 2006, 26.

још проширити на фронту у правцу дућана манастира Сретења, он је позвао управника манастира на споразум, да уступи неке дућане. Када управник није хтео пристати тражећи велику суму новаца. Тада се Веса обрати актом Начелству окружном са молбом да се потребно имање за Гимназију експроприше од манастира.

По неки сељаци из села Љубића звани Гребихи и из села Лознице, звани пилићари волели су пред вече а нарочито у јесен и зиму да дођу у Чачак да би се по целу ноћ коцкали. Када је био председник општине Веса, нису смели долазити, јер су их његови подчињени органи одмах ватали, одводили у Општину, где су били кажњавани затвором са радом, а новчано плаћање казне није примано.

Када је Морава 1896 и 1897 год плавила Чачак он је одмах по поплави радио да се око Чачка подигне одбранбени насип. Када је насип подигнут, он је бокове насипа засејао на целој дужини са детелином, па је општина од тога имала леп приход. Како је Морава своје регулисано и просечено корито у год[ине] 1893 и 1894 порушила услед не одржавања и утврђивања истог. То је се почела приближавати Чачку а нарочито код Кужељеви шпорова¹⁸. Па је претила опасност и одбранбеном – инундационом – насипу да буде местимично проваљен и однешен. Да неби до тога дошло Веса је предузео подизање шпорова на десној обали Мораве. Богатије сељаке својим саветом упућивао је да они чувају своје њиве поред Мораве, подизањем шпорова. Ти сељаци подизали су шпорове о свом трошку. Тако је Веса о општинском трошку и помоћи сељака, обезбедио опасност Мораве за Чачак. Око подигнутих шпорова подигли су се леви врбази, које је општина искоришћавала.

Када је трасована жељезничка пруга од Сталаћа преко Чачка за Ужице, пројектовано је да чачанска станица буде под брдом Јелицом на крају поља, далеко од Чачка 2 km и да иде десном обалом Мораве до овчарске бање, па ту да пређе Мораву. За одредбу места за друмски и жељезнички мост одређена је комисија од Начелника Министарства грађевина М. Божића, инспектора жељезничке дирекције Светозара Поповића и мене. Разговарајући са Весом, кажем му како ће жељезница да ми поквари пут у клисури и рекох, када одемо у Овчар, скренућу пажњу комисији да је боље и јефтиније да жељезница пређе Мораву негде око Чачка, па трбушанским гајем да иде уз реку Каменицу и тунелом наспрам Пејчиног брда пређе у долину Мораве па да иде левом обалом Мораве. Он ће рећи када би то могло бити, гледао би да жељезничка станица буде у вашаришту само да није онако далеко од Чачка. По свршеном комисиском послу, покажем инспектору Светозару терен на левој обали Мораве, места за тунеле до Пејчина брда, па му реко, од тунела је скоро све равница и нису вештачки радови. У Чачку нас сачека Веса и он образложи да је за Чачак боље да је жељезничка станица поред самог Чачка а не далеко. Да жељезнички мост буде преко Мораве испод друмског моста. Сутра дан инспектор Поповић обиђе терен, који смо ми предлагали. Вративши се са терена, нареди инжињеру Св. Теодосијевићу, да

18 | Од немачке речи die Sperre, што значи брана.

тахиметарски пређе преко брда и види колика ће дужина бити тунела за прелаз и Каменице у Мораву. Затим а пошто је добијо дужину тунела нареди трасовање и снимање те варијанте. Оставши жељезничка станица поред Чачка где је сада. Јанко Ерић трговац који је имао пекмезару испод брда Јелице на крају поља, нападе Весу што је одвукао станицу на садање место. Веса га погледа, насмеја се па ће рећи, немој Јанко да си себичан и да гледаш само твоје интересе. Ми морамо да имамо погледе на општу ствар. Знашли колико би трговци плаћали више за превоз робе на даљини од 2 km, него што би плаћали, када је [станица] уз Чачак. Поред трговаца тај вишак платио би у ствари потрошач робе. Народ. Ја би Јанко, волео када би сваки трговац могао робу из вагона да истовара у свој дућан, а то је немогуће.

Када су се састајале окружне скупштине као и среске среза трнавског, сви би посланици долазили код Весе на саветовање о предметима који ће се решавати. Једном приликом Веса им рече да у Чачку нема пољопривредне станице, која би као угледно добро, требала да служи сељаку за углед, бољи рад и економију. Код Чачка има имање „Тајисића чаир” велики од 15 до 20 ха површине, а који би округ могао узети за јефтине паре¹⁹. Ако и то имање узме, онда на њега треба наместити стручна и вредна човека који ће својим радом доказати да је за то место. Ми имамо срески расадник у коме је Младен Протић²⁰ економ који показује слабе успехе. Од како му је дошао за помоћника Драгутин Радосављевић, од тада се примећује напредак на том имању, али ми се жале да земља није најбоља. Окружна скупштина реши и то се имање откупи за пољопривредну станицу. За економиа буде постављен Младен Протић, чији отац Ђока, јак радикал у Гучи, па посланик среза Драгачевског, без знања Весиног издејствује то постављење. Једног дана у разговору са Младеном рече му. Ти Млађо, само нас брукаш са твојим радом, да ти непомаже и неради на том имању Драгутин, ми неби ништа добро видели на том имању сем твоје ларме. Драгутин ти је, образовао калемљење лозе и позивање курсиста, који

19 „За тих пуних 12 година оба та округа под именом Руднички округ [од 1890. до 1902] имали су један окружни буџет из кога су подмиривали окружне потребе. У то време заједнички су купили земљу у Чачку звану „Тајсића чаир” за подизање пољопривредне станице у Чачку зашто је скупуљено и предато Управи фондова на приплод до сада око 38.000 динара.” *Чачанска окружна самоуправа*, бр. 1, 19. јануар 1906, 4.

20 Младен Ђ. Протић (Гуча, 1873 – Гуча, 1946) завршио је Ратарску школу у Краљеву и био руководиоц Окружног лозног расадника и вршилац дужности окружног економиа у Чачку. За време Првог светског рата прешао је са војском преко Албаније и нашао се прво у Француској, а затим у Швајцарској, у Берну, где се запослио у Српском Црвеном крсту. Пошто је био сведок спекулација ратних профитера јавно је указивао на њих српској влади, што је последицу имало губитак посла и смештање у лудницу. По повратку у Југославију 1920. године наставио је своју борбу, износећи оптужбе преко новина. Изложио се гневу цркве тврдњом да Исус Христос није Јеврејин већ Словен, залажући се за богумилство као једину праву веру. Поред листа „Небеска сила” (Чачак, 1922) штампана му је и књига „Ратне успомене једног трећепозивца” (Женева, 1918).

уче калемљење под руководством његовим. То имање, треба да издржава сво особље које ради на њему са својим приходима. Међу тим ти тражиш кредите да би га могао обрађивати. Дао си велики део имања на наполицу за сејање кукуруза са давањем парцела под кирију, док си мали део задржао за гајење лозе и воћне расаднице. Код тебе треба да видимо добре сорте бикова, пастува, овнова, нераста за оплођивање стоке, кокоши добре носиле, пловке, гуске. Пољопривредне справе за обраду имања, како би сељак могао нешто корисно научити. Сељак одавно зна за наполичарски рад који се обавља код домаћина који немају велику задругу да обраде земљу. Веће задруге неће никоме своје имање дати у наполицу, јер би то била срамота за задругу.

Год[ине] 1913 у јесен рече ми Веса на окружном имању „Тајисића чаир” Министарство привреде подићиће око десетину сушница за сушење шљива, како би се утврдило која сушница најмање троши дрва најбрже суши шљиву даје најбољу шљиву суву а при томе најјефтиније [је] саграђена. Тај рад око сушења шљива, надгледаће комисија од стручних економа. Зато сам ја предложио да у ту комисију ти уђеш и Драгутин економ. При раду комисије Веса је непрестано долазио и посматрао рад. Када је комисија што захтевала он би одмах снабдевао комисију. Тако је на захтев комисије нашао човека који је испоручио дрва за све сушнице, а која су дрва била једновремено сечена и подједнако сува, јер су се дрва за сушење шљива мерила на кантар – вагу. Када је комисија оценила Стојковићеву сушницу као најбољу између осталих, он је сељацима препоручивао ту сушницу, објашњавајући рад на изградњи и сушењу.

Године 1908 роде виногради на Јелици необично много. Квалитет грозђа, због лепе јесени био је одличан и изглед на добро вино. Ја извршим бербу за мене па одмах одем на пут за Рашку. Како је Веса из своје бакалнице давао сељацима много вересије, немогући да им одбије молбе. Те године о берби дођу сељаци код њега и кажу му. Весо виногради и грозђе је одлично. Ми немамо у шта да метемо сав род. Теби смо дужни, узимајући наше потребе код тебе, ако нам не узмеш род грозђа за дуг, ми незнамо како ћемо и када одужити теби. Стога те молимо узми грозђе да би пречистили рачуне, неће бити скупо и ми ћемо ти довући грозђе или вино. Веса се изговарао да нема толико судова колико они нуде грозђа. Када је попунио своје судове, он дође мојој кући, бачве источи вино и од комине испече ракију, па покупи све судове – бурад и да их сељацима, да их пуне са Стеван[ом] Трћом који нам је и раније радио око вина. Степа је прозван трћа јер је био родом из села Трће доцније прозвато Смиљевац који се налази на Јавору близу стубске чесме, стара граница српско турска. Веса је Стеву увек ословљавао са Стево. Када сам се вратио са Рашке видим, пун подрум вина. Пијући кафу као увек, он ми рече, ја твоју бурад напуни вином, морао сам. Ако ти је за узимање узми није скупо ако није за тебе нека га у бурадима докле га не продам. Помислих у себи: е мој Весо, докле га не продаш, па опет вересија а потоме поштоје и колико има. Он ми рече, да је 18 динара 100 kg. Ја га погледах, он се насмеја па рече, ове године родило је много, а сељаци су сами одвукли бурад и довукли вино. По томе свршимо обрачун и исплату.

Једног јутра на кафи, рече ми доћи у подне да идемо овде преко пута на пиво. Када смо сели за сто он ће рећи пише ми Стојан Протић²¹ и пита какав је Начелник среза трнавског, јер је добио неке тужбе и жалбе на њега. У томе дође начелник среза и седе даље од нас за сто. Донеше му мезе за пиво, он попи три пива и посла два кући. Он погледа и рече, толико исто пива његова кућа потроши и увече, шта могу друго да напишем до то, па Стојан према плати, нека цени можели он само са платом изаћи на крај.

Као посланика, упитага Министар грађевина, какав је тај и тај инжињер, ја га знам као добра, савесна и тачна човека, али га тужи Јаков Чорбић посланик среза студеничког. Веса му одговори криво је Јакову што инжињер незаклања његов срез – бираче од кулука, већ тражи да сви срезови у округу подједнако кулuche. Када је Јаков поново упитао Министра шта је са премештајем инжињера, Министар му одговори за тај премештај прво се споразуми са Весом. Више Јаков није тражио тај премештај.

Када би који грађанин при подизању нове зграде одуस्ताо од инжињером обележене регулационе линије, он би на доставу инжињера изашао на лице места са инжињером, позвао сопственика зграде, лепо му објаснио да сви грађани треба да настану да варош буде лепо регулисана и да је лепо уређена, чему би странци завидели чачанима на лепој и доброј уређености. Тада би сопственик наредио рушење и зидао по обележеној линији.

Као политичар био је радикал, који је своју странку помагао, а нарочито при образовању радикалне странке па и целог свог живота за добро радећи за добро народа и странке, критикујући све оно што неваља у странци. За такав рад, све су га владе, поједини министри волели и питали за његово мишљење. Са политичким противницима није се свађао, ни онда када га је понеко грдио, он је се и тада лепо објашњавао и показао да је он у праву а не противник.

Радио је на образовању кола јахача²² и унапређењу коњарства и остале стоке, на воћарству. Зато су приређиване изложбе стоке и пољопривредних производа, где је се трудио, да најбољи произвођач добије прву награду, ма то био његов политички противник и да се награде правилно доделе.

Како је др Кужељ лекар навикао окр[уг] Чачански и Руднички да свет долази у болнице и да се лечи. Како је болница била смештена у неколико зграда у болничком дворишту, које су већ биле дотрајале и узимате под кирију. По некад била је посета болесничка тако велика, да су болесници лежали на патосима, јер није било кревета.

Дошавши за Начелника санитета Министарства здравља др Мита Николић лекар, који је раније био лекар среза драгачевског, а коме је било познато стање

21 Стојан Протић (1857–1923), политичар, публицист, државник и један од твораца и вођа Радикалне странке у Србији. Био је више пута министар унутрашњих послова и финансија.

22 Шумадијски огранак Кола јахача „Кнез Михаило” за Руднички округ формиран је 14. септембра 1895. године у башти чачанске пиваре. За председника управе изабран је Светозар Шурдиловић, за првог потпредседника Стеван Крен, а за другог потпредседника Веселин Миликић.

болнице. Веса оде код њега у Министарство и каже му да је крајње време да Чачак добије модерну болницу²³. Мита му то одобри, по томе образује од стручњака комисију за пројектовање болнице. Када комисија сврши посао и буду израђени планови и предрачуни др Мита каже да је скупо и да нема и не може дати толики кредит Веса узме тај елаборат донесе га мени и рече деде види и преправи предрачуне, тако да се цене смање. Тако сам неколико пута на његово тражење преправљао предрачуне, док се није добио кредит за подизање болничких зграда. Када смо бирали земљиште за подизање болнице у комисији је био др Мита. Сложивши се да је најбоље земљиште на коме је подигнута болница и које је далеко од вароши око 2 km поједине виђене личности почеше нападати Весу штоће тако далеко болница и да нико неће у њу долазити а нарочито Чачани. Веса им је ладно одговорио, па ви би хтели болницу у вароши па када владају заразне болести по селима да их унесемо и у варош међу нашу децу. Како је изабрано земљиште било срески расадник, то Веса изнесе пред општински одбор да се у замену за то земљиште даде општинско имање на крају вароши поред пута Чачак–Гуча–Ивањица. Одбор видевши да Чачак добија модерну болницу са преко 100 постеља одмах уступи земљиште, а срески економ једва дочека, јер добија боље земљиште у близини вароши. Грађење болнице узео је књажевчанин, а надзор морао ја водити по тражењу Веса и др Мита. Када је предузимач изашао са темељима из земље и исте озидео до сокла речеми једног дана благо Чачку кад има овога доброг човека за председника. По томе рече, када сам дошао да лицитарам он ми рече, два твоја конкурента неће много спустити јер је посао јефтин, они ће изаћи на лицитацију да се само одржи лицитација, па ти ако оћеш посао ти немој много спуштати па ће ипак посао бити твој. Ја помислих, е оћете да ми узмете посао, па спустих доста више од оне двојице, а сада помишљам лепоми човек рече, какоћу проћи Богће знати. Када ја доведох оних тридесет рабација из Књажевца са дрвеним колима, он ми рече, што ме не пита да ти нађем рабације за превоз камена. Твоји 4 до 5 немогу натоварити на своја кола што један овдашњи рабација натовари на једна кола. Рече ми поручићу ја једном у Трепчу који довлачи и продаје камен да ти дотера једна кола, па се погоди да ти вуче камен. Када је камен довукао рабација, све су се моје рабације окупиле око кола и чудили се шта је натоварио. Ја тада отпустих моје рабације и погодих се са оним, теми довуче сав камен. Фала Веси, извучеме, кој зна како би прошао да њега неби.

Када је 1911 године долазио у Београд Јанко Вукотић²⁴ преко ондашње аустриске царевине, ради споразума за предстојећи рат са турском царвином

23 | Прошло је равно пет година од одабирања земљишта на коме ће се подићи болница (1905) па до њеног пуштања у рад, када је комисијски извршен преглед инсталација и других завршних радова. На записнику, поред других чланова комисије, уписан је и В. И. Миликић као вршилац дужности управника болнице и председник општине чачанске. (Бранко Перуничић, *Чачак и Горњи Милановац*, књ. 2, Чачак, 1969, 794.)

24 | Јанко Вукотић је (1866–1927), у време када је пролазио кроз Чачак, био војни министар Краљевине Црне Горе.

а наши меродавни фактори, по том питању, недадоше му да се враћа кроз Аустрију. Они му тада одредише правац пута преко Чачка, Јавора где су га чекали поверљиви људи, да га проведу кроз турску царевину до Берана – Црне Горе. Дан пре његова доласка рече ми Веса, сутра у подне имаћемо једног великог и важног госта на ручку. Треба да му приредимо леп дочек и дамо му ручак. Ја по буџету немам ни ситне паре за такве дочеке. Стога сам са кафецијом код Крена погодио ручак од особе. Направио сам списак лица која треба да буду на ручку. У списку сам назначио колико кошта ручак од особе и да свако лице које дође на ручак при подпису списка положи новац за ручак. Нађоше ме баш они који су били први на ручковима – банкетима и који су били ради да у тим приликама сазнају новости, па ми рекоше што ми да плаћамо тај ручак, нека га општина плати, када ми у тим свечаностима представљамо општину. Ја им одговорих, по општинском буџету нема пара за те гозбе које сте ви навикли, да вас општина части. Не помишљате да те ручкове уз прирез, плаћају сиромашни па и најсиротији грађани које би требало помагати. Вама је стало до јела и пића а дага неплаћате. Ето ручак и трошак за сердара ја ћу платити као и за мене. Неки богати и први људи нису хтели подписати списак и дати новац за свој ручак, а када би општина плаћала први би се разметали за столом, непомишљајући на сиротињу већ на свој трбух. Када му ја рекох, еј ти задушна бабо, кога још ниси частио из твоје кесе. Он се насмеја па рече ја радим за општу ствар па и треба да плаћам. Ја немогу да будем као они посланици, који су вагоне за шећер из Чешке узимали за себе, наводећи друга лица, а оно све њихови рођаци, а паре ишле у њихове џепове. И мени су нудили вагоне јасам их одбијо казавши то није часно.

Када сам 1894 године добио службу у Чачку, говорише ми неки Чачани да имају „чесмени фонд” за довођење воде са Јелице чесму звану Караула, па захтеваше од мене да им дам реч даћу их као инжињер помагати у раду. Ја то и обећах. Када Веса први пут би изабран за председника општине рече ми прва и највећа брига ми је да Чачак снабдем водом, јер у чачанским бунарима није добра вода изузев „Тајсића бунара”. Разгледао сам одмах „чесмени фонд” и на моје изненађење видех да у њему нема ни ситне паре. Сав прикупљени новац дат је под интерес приватним лицима, својим пријатељима. Та лица или су пропала материјално или су помрла и тај новац нема се од чега наплатити. Стога морам сваке године уносити у буџете извесне суме, колико ми одбори одобре, док неприкупим довољно пара за водовод. Како је се у буџет, док је био председник уносила извесна сума, а када он није био председник општине, не само да се није ништа уносило у буџет, већ се и трошило од прикупљеног новца. Питао ме је који би му инжињер најбоље показао и упутио за подизање водовода. Ја му препоручим мог професора са Велике школе Николу Стаменковића који је мени предавао хидротехнику и који је радио на београдском водоводу пага и остварио. Као посланик упознао се са професором Стаменковићем и одмах тражи од нас да меримо количину воде на Караули и да му пошаљемо неколико флаша воде на анализу. Анализом се показало да је вода добра а количина воде

мала за Чачак за будућих бар 50 година. Професор Стаменковић предложи му да се на Караули врши каптажа извора за повећање количине воде и да севиди имали још који извор па да се сви каптирају и доведу у Чачак. Каптажа свих околних извора и Карауле нададоше повољне резултате да се повећа количина воде. Професор Стаменковић обиђе сва места, као и раније за каптажу и предложи да се у пољу испод самога брда копају пробни бунари, јер је се надало даће наићи на подземну воду, која ће сигурно добра бити за пиће, а црпљењем воде пумпама из пробних бунара видеће се, да ли има довољно количине воде. У исто време одредио је и место на планини Јелици за резервоар из кога ће вода падом долазити у Чачак и у највише спратове зграда. За пуњење резервоара морају се употребити пумпе. У случају да бунари пробни не даду довољну количину воде професор рече, ако то не успемо мораћемо копати бунаре ближе Мораве, где ћемо добијати моравску воду, као Београд што добија Савску воду.

Веса одмах приступи копању бунара, који дадоше повољне резултате, али ратови и његова погибија спречише, да се при најмањем водостању испита количина воде у тим бунарима. Тако Чачак остаде без водовода и дан данас.²⁵

Веса је не само професора Стаменковића чашћавао из свог џепа, него му је на пијаци куповао што је професор хтео, плаћајући све својим новцем, зашто је се професор јако љутио. Тако је увек својим новцем чашћавао поједине личности које су долазиле у Чачак ма по којој општој ствари и инжињерима када су били на ма каквом послу није давао да плаћају своје трошкове при општим и корисним радовима, због чега су се инжињери љутили, а он би се насмејао, па реко ви радите и мучите се за опшу ствар па је право да бар примите част. Инжињери су као и остали чиновници тог човека необично поштовали, ценили, па и волели као свога рођеног човека.

Године 1903 када су напредњаци бирали посланике црвеним листићима, начелник околних приморавао је претњом са чачанским напредњацима, поједине грађане да гласају за напредњаке. Чиновницима, начелник сваком појединцу предавао лично црвени листић са напоменом да као државни службеник има гласати за напредњаке. На дан гласања, радикали одреде неколико радикала да са прозора стана Николе Павловића, који је стан до дућана и са кога се прозора јасно види ко долази у општинску судницу да гласа, да бележе које је ишо на гласање. Када су почели долазити чиновници појединих надлештава један ће радикал рећи нема још инжињера, они ће сигурно пред вече. Веса му одговори, познавајући те људе, ниједан неће гласати. Други један рећиће па председник окр[ужног] суда гласа, морају и они. После препирке око тога погоде се ако инжињери гласају, да Веса ујутру даде доручак, а ако негласају, да онда они даду доручак. И тако је Веса добио опкладу.

Када сам 1914 године био у рату у Дринској дивизији, нађе ме човек из околине Чачка па ми рече убише нам Весу, саранисмо га у тај и тај дан²⁶. Ја га

25 Видети више у књизи: Радован М. Маринковић, Зоран Маринковић, *Чачански водовод (1955–2005)*, Чачак, 2005.

26 Веселин Миликић је убијен 20. августа 1914. године.

упитах који је тај што је могао убити Весу. Он одговори то је онај из Зеока, што је убио Љубу Ђалова по наговору оног првака радикалног. По издржаној робији када је била мобилизација и он је отишао у рат. Добивши одсуство и доневши собом државну пушку један либерал држао га је цео дан у кафани и са њиме пио па увече када је Веса затворио дућан и пошао кући, либерал га онако пијана упути за Весом. Он стигне Весу на сред мале пијаце, опали из пушке и Веса паде мртав на калдрму. Народ чувши пуцањ дотрчи до Весе, па видевши га у локви крви, навали на убицу, а међу народом био је и либерал и он је тукао убицу. Убица је после два дана умро од оних батина, недошавши к себи, те тако није могао бити саслушан и ислеђен²⁷.

Тада се ја сетих да ми је Веса причао, да је првак радикални нашао једног несретника драгачевског – млада човека и обећао му 1 000 дин[ара] дати ако убије Љубу Ђалова из Зеока либерала – политичког противника. После убиства, тај првак упути тога несретника код мене дага ја исплатим из новца прикупљеног

27 | Милан С. Ђаловић у књизи *Ђаловићи два века 1787–2006*, Чачак, 2007, 41– 42, о убиству свога претка и догађајима који су уследили каже: „Дана 6. јула 1904 године (значи, нешто више од годину дана после мајског преврата), када се претходни Обреновићевски систем већ био потпуно распао, ипак је дошло до убиства Љуба Ђаловића. Није никада (усмено предање каже по вољи тадашњих власти) расветљено. Тога дана Љубо је са својим радницима денуо покошено сено у ливади званој „Јелушевина“. Из оближње шуме, метком из пушке смртно га је погодио сусед из Зеока Ђорђе Ђорђевић. Иако на суђењу није одао организаторе и наредбодавце (говорио је да је у питању лична освета због нерашчишћених рачуна), народу је било јасно да је то наручено убиство. Јавно се причало (а и данас се прича) да су организатори и наручиоци убиства били људи из врха Радикалне странке Чачка и Драгачева, Весо Миликић, Весо Гавриловић, Милисав Тајсић и Драган Вучетић, а да је за сам чин убиства Ђорђевићу обећана велика новчана награда (наравно, уз услов да не ода наручиоце). Ђорђевић је ухваћен у бекству у селу Живица, а за то дело је осуђен на 15 година затвора. Нико не зна шта се с њим даље догодило. Изгледа да је нестало у вихору Првог светског рата. Потврду сумње да су у убиство Љуба Ђаловића умешани неки људи из Радикалне странке, савременици су видели у догађају који се збио 10 година касније, у периоду Првог светског рата. Љубов убица, Ђорђе Ђорђевић, имао је брата Мијаила, који је у рату, као и други одрасли способни Срби, био мобилисани војник. Током рата, негде 1914. године, Врховна команда српске војске одлучила је да ослободи робијаше и пошаље их на фронт. У тој ситуацији (нико не зна где), кажу да је дошло до сусрета браће Ђорђа и Мијаила (који по усменом предању није био умешан у Љубово убиство). Ђорђе му поверава своју тајну и договарају се да Мијаило, када буде ишао на одсуство, оде до Веса Миликића (који је тада био председник чачанске општине) и подсети га на дуг и исплату награде, обећане за убиство Љуба Ђаловића. Из прича које у усменом предању трају до данашњих дана, није се могло утврдити када се то тачно десило, али је година 1914. неспорна. Мијаило је, кажу, под оружјем дошао у канцеларију председника чачанске општине Миликића и тражио да се договорена награда Ђорђу за добро обављен посао исплати њему. Миликић одбија и његови пандури уз обилне батине избацују Мијаила из зграде општине. Овај га чека напољу и, када је пошао кући на ручак, убија га метком из пушке и даје се у бег према моравским врбацама иза градског бедема. Ту га опкољава спонтано организована потера грађана и он у безнадежној ситуацији сам себи пресуђује, тако да га нису ухватили живог.”

за подизање Горачићског споменика, људима који су изгинули бранећи судницу од војске и либерала. Ја му одговорих, минисмо купили прилоге да убијамо људе, већ су ти прилози за подизање споменика оним жртвама које падоше у Горачићу. Штоје претекло новца ја дајем сиротињи оних људи који изгибоше, чувајући општину чачанску од либерала у истој години, када су они у Горачићу пали. Ти пријатељу иди код онога, са ким си погодио убиство нека ти он плати.

Када сам дошао на осуство у Чачак, одем да му обиђем децу и жену. После разговора о убиству жена Весина Каја речеми. Замисли сутра дан по убиству, док је Веса лежао мртав у кући дођеми у кућу са свим рано Начелник окр[уга] Анђелковић и Драгиша Васић²⁸, адвокат, које сам ја сматрала за пријатеље Весине. Позваше ме да изађем из куће па ми рекоше поћи са нама у дућан, понеси кључеве од дућана и касе. Ја онако збуњена и пометена, незнајући ништа пођем са њима. У дућану знам да ми рекоше отварај касу. По претурању по каси рекоше ми узимамо ових 20.000 дин[ара], јер су ово паре Драгишине. Доцније претурајући Весине забелешке по нотесима, наша сам од кога је Веса узео и када паре. Ко ме је вратио, он је забележио, а коме није вратио, јаћу са дућаном радити паћу враћати само, недам да нико зажали на мога Весу и моју децу. У забелешкама нигде не нађох да му је Драгиша дао тај новац.

Ето драги Весо ја написах што знадох и сећам се о твом раду а убеђен сам да си ти много више послова посвршавао у корист државе и опште ствари које мени није било познато, а можда сам нешто и позаборављао.”

Синиша Пауновић о Веселину Миликићу

Новинар и књижевник Синиша Пауновић (1903–1995) био је једанаестогодишњи дечак када је Миликић убијен. Ипак, у његовом сећању Миликић је остао урезан као велики добротвор, а нарочито према његовом оцу коме је, запосливши га, помогао да прехрани многобројну породицу. У свести му је остало страхопоштовање са којим се у кући изговарало његово име. Зато не чуди што је Миликић прототип за лик газда–Стојана, једног од значајнијих у његовом роману „Србија које нема”, у коме су приказани Чачак и његови житељи од 1903. до 1914. године. Наставак ове хронике од 1914. до 1918. године описане у роману „Пуста земља” почиње управо описом убиства Веселина Миликића. Тако је он постао и књижевни лик, што сведочи о снажном утицају једне изузетне личности на психу дечака, каснијег писца. Поводом двадесетпетогодишњице Миликићеве погибије Пауновић је писао у „Политици” о том догађају:

„Било је то крајем августа 1914 године. Чачак се налазио у паничном страху. Претила му је опасност од Аустријанаца, који су већ били у Ужицу. Стотине и хиљаде избеглица лутало је чачанским улицама, бежали су грађани,

28 Драгутин Т. Васић (Ужице, 1866 –? после 1914) дошао је у Чачак 1894. године и бавио се адвокатуром. За народног посланика Чачанског округа изабран је 1903, 1906, и 1908. године. Био је власник чачанског листа *Драгачево* у првом периоду његовог излажења од 1905. до 1908. године.

почели су се појављивати војни бегунци и све је ишло у суноврат. А сав тај хаос лежао је на плећима Веселина Миликића, бившег народног посланика и дугогодишњег претседника чачанске општине. Од јутра до мрака он је трчао по вароши да збрине народ и у томе је много имао успеха. Међутим, потребе су све више расле, а средстава бивало све мање, тако да, и поред најбоље воље, није могао свима изићи у сусрет. У таквој атмосфери појавио се пред њим и један војни бегунац, који је тражио од општине новаца и одећа. Веселин му је дао колико је могао, али се овај није задовољио тиме већ га је истога дана увече око седам часова убио из заседе на Малој пијаци, а затим и сам пао мртав. Несрећни Веселин остао је на месту мртав. Метак му је прошао кроз срце. Није могао ни речи да изговори. Само је у једном тренутку отворио своје паметне очи и благо погледао своју жену, која га је, по обичају, већ поодавно очекивала на капији, недалеко од места погибије и на први пуцањ полетела му у помоћ. Убица је живео још неко време, па је и сам умро без речи. Дознало се само да му је име Михајло Ђорђевић, да је из села Зеока у срезу драгачевском, али да је ту био досељеник. Ђорђевић је био рањен у стомак, такође из пушке.

Нешто због ондашњих тешких прилика, нешто из урођеног јавашлука наших људи, и Веселинова и Ђорђевићева смрт остали су све до данас недовољно расветљени. Међутим, било је још онда озбиљних људи који су целом овом догађају давали други смисао и другу позадину. Нису хтели да гледају у томе обичан злочин једног избезумљеног пијаног војног бегунца, већ припремљено политичко убиство. Тврдили су да Ђорђевић није извршио самоубиство већ да га је убио неко други, са стране, из страха да убица не открије инспиратора злочина. Колико је ова претпоставка тачна, то се не би могло поуздано рећи ни данас. Оно што је сигурно, то је да је овај необично заслужни човек, несрећни Веселин Миликић, невинно страдао и да је његова погибија била велика штета не само за његову породицу и Чачак, него и за целу земљу.

Колико се смрт овог заслужног човека такла свих оних који су га боље познавали, најбоље се видело по његовом огромном погребу, а још боље по једном догађају који се одиграо на дан убиства у болници где је био смештен још жив. Дознавши да је Ђорђевић убио Весу, како су га сви звали, рањеници су се оборили на убицу и хтели да га претуку онако полумртвог. Јер Веселин је задужио не само своје суграђане и бежанију него и све рањенике које је судбина доводила у Чачак.

За собом Веселин је оставио шесторо незбринуте деце са необично скромном имовином. Па и та мала имовина страдала је прва за време окупације. Аустријанци, који су били добро обавештени ко је био Веселин Миликић, оборили су се одмах на његову радњу и кућу. Том приликом и нешто касније, упропашћена је и богата Веселинова приватна кореспонденција са највиђенијим политичким и народним првацима онога доба од Ранка Тајсића до Николе Пашића, која би данас била од непроцењиве вредности.

Колико је покојни Веселин Миликић био заслужан и цењен и шта је његовом смрћу изгубљено најбоље се види и по мишљењима људи који нису

споведали његова политичка начела, али који су у њему увек ценили поштеност човека и великог националног борца.”²⁹

Чачани су се одужили свом великану тако што су му поводом двадесетпетогодишњице погибије подигли споменик у Градском парку. Судићи по архиви Сенише Пауновића, може се закључити да је он имао удела у остваривању ове замисли, што се види из његовог аутобиографског рукописа: „Као већ познати новинар подигао сам готово о свом трошку споменик насред Расадице у Чачку бившем председнику чачанске општине, који је некада задужио мога оца банкротирали кафеџију, запослио га на пошти и железници. Наравно, чаршија је говорила да чиним то из политичких разлога, тако да сам, разочаран и увређен, напустио свечаност пре него је споменик откривен, а окретнији политички кортежи преузели су читав догађај као своје дело.”³⁰ Тако се десило да је о свечаности у Чачку известио за „Политику” други новинар М. Ш. (можда Милан Шантић), који је написао: „Освећење бисте извршио је прота г. Милан Гавриловић уз асистенцију неколико свештеника, а потом је откривена споменбиста. Приликом откривања бисте одржано је неколико говора о животу и раду покојног Миликића и његовим заслугама за Чачак и његово напредовање. Први је говорио г. Михаило Поповић, свештеник из Чачка, а затим г. Миодраг Васић, претседник општине, који је између осталог рекао: Највеће Веселиново дело насумњиво је оно што је учинио за Чачак. Све што је најлепше у њему, све што и данас даје овој вароши обележје модерног града потиче углавном од њега или је његова замисао. [...] Био је то претседник који је умео да дохвати будак у руку. Био је то политичар који је умео да се одрекне посланичког положаја и да се сав посвети своме месту. Због свега овог његови земљаци који данас заузимају високе положаје у Београду и Чачку подижу му овај споменик, који ће млађе генерације потсећати на овог великог човека.”³¹

Споменик је дело вајара Божицара Обрадовића (иначе пријатеља Сенише Пауновића) и имао је жалосну судбину, јер су са променом политике после Другог светског рата заборављене и заслуге таквог човека, као што је био Веселин Миликић, па је биста око 1950. године уклоњена са постоља. Данас се налази код потомака у Београду. Постојао је и други одливак који је био постављен у згради Скупштине општине и њега је од уништења сачувао новинар Миле Мојсиловић, а данас се налази у Народном музеју у Чачку. Тако данас у Чачку на Веселина Миликића подсећају само његова дела, која су његов најлепши и највреднији споменик.

29 | Сениша Пауновић, *Двадесетпетогодишњица погибије Веселина Миликића, бившег народног посланика и знаменитог претседника Чачанске општине*, Политика, 3. март 1939, 14.

30 | Сениша Пауновић, *Аутопортрет*, необјављени рукопис, стр. 6.

31 | М. Ш., *Помен угледним првацима Чачка и околине*, Политика, 11. септембар 1939, 10.

Veselin Milikic in Memories of his Contemporaries

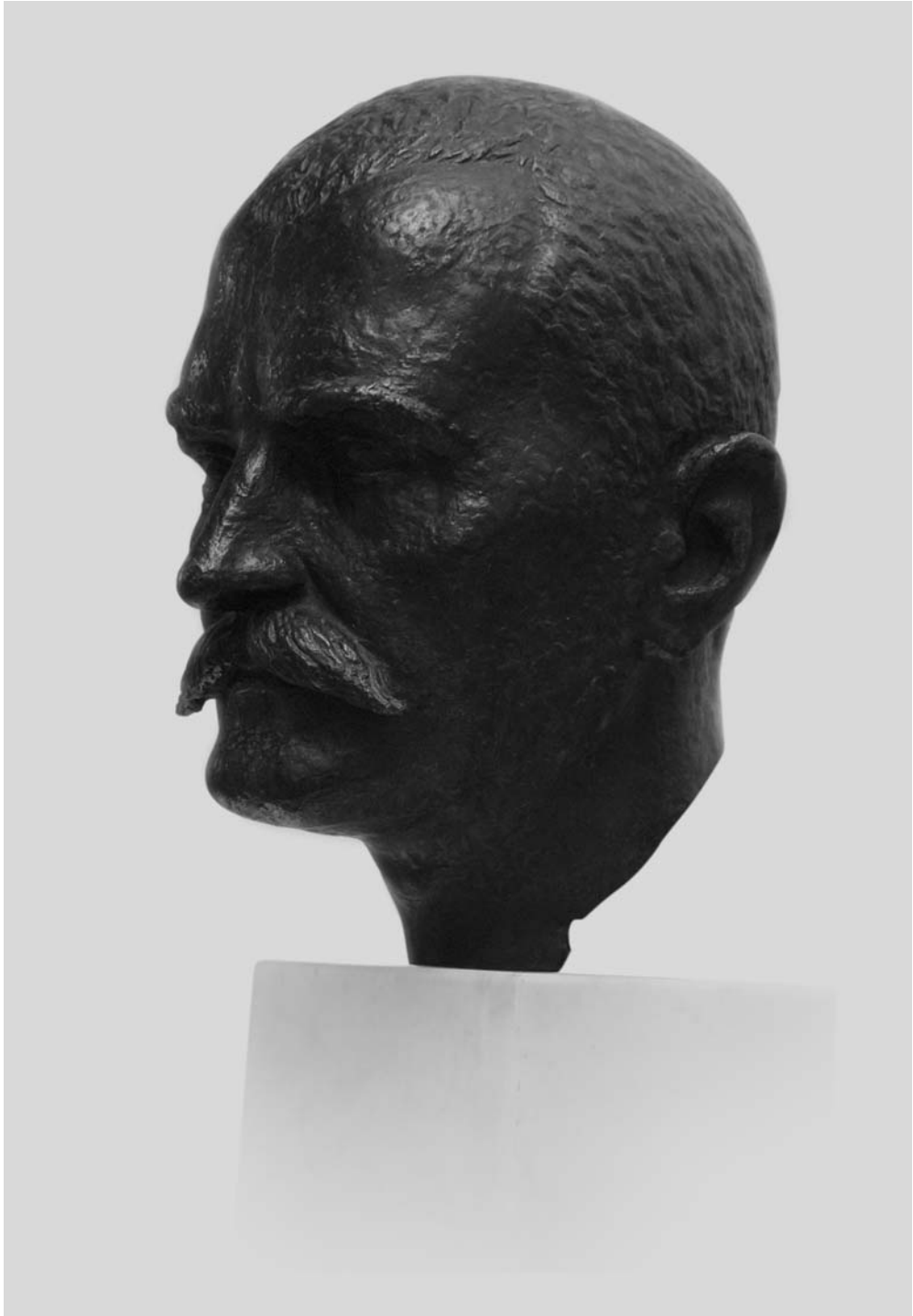
Veselin Milikic (1859–1914) is one of the most important presidents of Cacak municipality, whose leader was from 1906 to 1914 when his life tragically ended. His personality was characterized by honesty, justice loving, philanthropy and great industriousness. As a prominent radical he was elected national tribune and he was close to Ranko Tajsic, Stojan Protic and Nikola Pasic. During his governing of the municipality, roads and railway were built, thorough preparations for building a water supply system were carried out, and a hospital was built as well as barracks and slaughterhouse, a gym, as well as other buildings which are still in use. Thanks to him a base for developing a modern town of Cacak was created.

Marija ORBOVIC

Veselin Milikic dans les souvenirs des contemporains

Veselin Milikic (1859–1914) fut un des maires les plus remarquables de la commune de Cacak, à la tête de laquelle il fut de l'année 1906 à l'année 1914, lorsque son existence se termina tragiquement. Son image fut agrémentée par les plus belles caractéristiques telles que l'honnêteté, l'humanisme et une grande impartialité . En tant que radical éminent, il fut élu député national et fut en relations étroites avec Ranko Tajsic, Stojan Protic et Nikola Pasic. Pendant son gouvernement à la mairie, les routes et les chemins de fer furent construits, le rempart municipal pour la défense face aux inondations fut achevé, le bâtiment du Lycée fut commencé, les préparations fondamentales pour la construction de l'aqueduc furent effectuées, l'hôpital, la caserne, l'abattoir, la Maison des membres de la société de gymnastique "Soko", ainsi que d'autres constructions qui sont même aujourd'hui en usage, furent édifiés. Par son mérite fut ainsi fondée la base pour le développement du Cacak moderne.

Marija ORBOVIC

Веселин Миликић, рад Божидара Обрадовића, 1939. година

Веселин Миликић 1908. године

Некадашња кућа В. Миликића (данас у Обилићевој 7)